

УДК 331.526

**ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ СТАНОВЛЕННЯ ТА
РОЗВИТКУ МЕТОДОЛОГІЧНИХ ЗАСАД
ДЕРЖАВНОГО
РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІКИ**

Ю.М. ЛОПАТИНСЬКИЙ,
доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри економіки
підприємства і управління
персоналом
В.В. КІНДЗЕРСЬКИЙ, аспірант
Чернівецький національний
університет імені
Юрія Федьковича

Висвітлені історичні аспекти становлення та розвитку методологічних засад державного регулювання економіки як інституційної системи забезпечення взаємодії економічних агентів, зокрема виробників і споживачів суспільних благ. Дана характеристика найбільш відомим концепціям та методологічним постулатам організації-здійснення регуляторної політики держави в економіці з позиції визнання різної її ролі у цьому процесі залежно від історико-еволюційної епохи економічного буття, а також у контексті теорій та наукових трактатів про державне регулювання, які зпозиціоновані різними науковцями. Дослідницька увага прикута до історизму процесу становлення держави як системи й механізму – провідника регуляторної політики впливів на економічних агентів, а також соціально-господарські процеси, спонукальні мотиви, конкурентні умови господарювання, підприємницьку ініціативу тощо. Визначена роль держави як загальноекономічного інституту в процесі становлення ринкового підприємницького середовища, а також розвитку конкуренції. Охарактеризовано найбільш відомі теорії державного регулювання економіки, а також висвітлені позиції й наукові постулати, означена роль окремих дослідників у формуванні теорії і методології державного регулювання економіки. Закцентована увага на порівнянні сучасних моделей державного регулювання економіки, а також визначені його сутнісно-функціональні ознаки у контексті глобалізації, що фундаментально впливає на пріоритети й завдання держави у системі упорядкування господарських, соціальних, ринкових, фінансово-економічних та інших відносин. Запропонована власна авторська позиція щодо оцінки сильних і слабких сторін державного регулювання економіки через порівняння сучасного й минулого в науці про управління соціально-економічними процесами в суспільстві, а також оцінку теорій, концепцій та практики регуляторних державних упорядкувань.

Ключові слова: регулювання, економіка, держава, регуляторна політика, економічні агенти, теорія, методологія, соціально-економічні процеси.

Рис. 1. Літ. 26.

Постановка проблеми. Економіка та будь-які соціально-господарські відносини, як вже склалося історично, обов'язково потребують регулювання, що доведено практикою всебічних взаємовідносин з приводу виробництва, обміну та споживання. Держава є системою, яка забезпечує організований поступ учасників економічних відносин у межах втілення відповідної регуляторної політики, тобто їй належить особлива роль. Отже,

розкриваючи підняту проблему, у постановочному плані потрібно зазначити, що повсякчас виключно важливим було і буде державне регулювання економіки, яке у своєму розвитку пройшло певний історичний шлях разом з еволюцією держави як такої. Висвітлення піднятого питання здійснюватимемо у контексті окреслення історичності розвитку держави, а також еволюційності проблематики державного регулювання економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика державного регулювання економіки досліджується багатьма науковцями як в історико-еволюційному, так і у теоретико-практичному аспекті її позиціонування у науці. Історико-економічний аспект реалізований у працях В. Белоуса і Т. Єршової [1], В. Сивоконь [3], С. Сафонова [7], Л. Мізеса [14], Б. Селігмена [17], О. Сайкевича [24] та ін. Теоретико-практичний аспект представлений дослідженнями В. Андріанова [9], О. Могильного [10], А. Желтова [13], Ф. Хайека [15], Ю. Лопатинського [16], В. Ляценка [21], вагомий вклад у розробку теоретико-методологічних основ державного регулювання економіки здійснили В. Кіп Віскузі та Джозеф Е. Гарингтон [26]. У зв'язку із цим необхідно зазначити, що з моменту зародження інституту влади, держава завжди впливала на дії суб'єктів господарювання, а питання, пов'язані з її роллю у регулюванні, з самого початку виникнення економічної науки перебували у полі зору наукових інтересів вчених. Проблема надзвичайно важлива, тому її потрібно досліджувати за різносторонніми підходами, на сукупність яких ми і прагнемо вказати у нашій статті, систематизувавши історичні моменти й узгодивши їх з науковими трактатами щодо державного регулювання в оглядовому плані.

Формулювання цілей статті – висвітлення історичних аспектів становлення та розвитку методологічних засад державного регулювання економіки як механізму впливу на господарсько-економічні, соціальні процеси, а також сферу наукових досліджень.

Виклад основного матеріалу. Сучасна “глобалізована” економіка розглядається як синтез ринкового механізму та елементів державного регулювання, які постійно змінюються під впливом розвитку світових господарських зв'язків і суспільства. Така конструкція закладена історично, адже чистої, нерегульованої економіки не існує, тому що об'єктивним є процес боротьби за ресурси, товари й ринки. Об'єктивна реальність розвитку господарського процесу в ринковій економіці вимагає регулювання, адже нерегульований ринок не може бути ефективним – цей постулат доведений часом.

Найдавнішим письмовим джерелом, у якому описуються особливості державного управління та господарювання, можна вважати “Повчання гераклеопільського царя своєму сину” (Стародавній Єгипет, XXII ст. до нашої ери) [1]. Досить цікавими для дослідження є такі пам'ятки економічної думки Стародавнього Єгипту як “Проречення Іпусера” (відома копія початку XVIII ст. до н.е.) та “Пророцтво Нефертіті”. У цих роботах описується процес розпаду централізованої системи управління державою.

Перші документальні згадки щодо регулювання державою економіки беруть початок з періоду царювання XVIII династії фараонів Давнього Єгипту (XVI ст. до н.е.) [2]. Економічна думка Стародавньої Індії визначає найвідомішими пам'ятками кодифікації ідей державного регулювання “Закони Ману” (XI ст. до н.е.) та трактат “Артхашастра” (кінець IV ст. до н.е.) [1; 3]. На нашу думку, згадані норми рівного розподілу благ були досить прогресивними для тих часів. Основними напрямками суспільної думки у Стародавньому Китаї були конфуціанство, легізм, даосизм та моїзм, які сформувалися у IV – III ст. до н. е. [4]. Ядром економічної думки Середньовіччя були філософські та політичні погляди, які зародились і панували у Стародавній Греції близько V ст. до н.е. Серед філософів, які розвивали тогочасну економічну науку, слід згадати Аристотеля, Ксенофонта, Платона та Сократа. Загалом у поглядах Стародавніх часів на певні аспекти державного регулювання чітко простежуються ідеї централізму, “примусово-адміністративної” форми втручання в економічні процеси.

Серед вчених – дослідників зазначеної проблеми доби Середньовіччя науковці виділяють Блаженного Августина (354 – 430), Фому Аквінського (1225 – 1274) та Ібн Хальдуна (1332 – 1406). Що ж стосується документальних пам'яток, щодо ролі держави у суспільних відносинах цього періоду, то одними із тих, які найяскравіше описують ці процеси, є “Руська правда” (XII – XIII ст.) – зведення законів Київської держави, “Повість временних літ” (XII ст.) та “Галицько-Волинський літопис” (XIII ст.) [5, с. 10-11].

Певний поштовх розвитку теорії державного регулювання забезпечили твори: “Утопія” Т. Мора (1516), “Трактат політичної економії” А. Монкретьєна (1615), “Місто Сонця” Т. Кампанелли (1623). Мистецтво ж управляти у державних цілях вперше було описане Н. Макіавеллі (1469 – 1527).

Наступним щаблем еволюційного розвитку економічної думки стало зародження економічних шкіл. Уже в той час, у XV ст. зародився меркантилізм (фр. *mercantilisme*, італ. – *merkante* – торговець, купець), який на наступні декілька століть став основою для формування державної політики багатьох країн Західної Європи [7, с. 45]. Серед представників меркантилізму: А. Монкретьєн, Д. Норс, Д. Юм, Дж. Локк, Дж. Стюарт, Т. Манн, У. Стаффорд, А. Ордин-Нащокін, І. Посошков та Ф. Прокопович. Дослідники виокремлюють два періоди меркантилізму: ранній та пізній (розвинутий); головною метою досліджень прихильників меркантилізму були пошуки джерел багатства, об'єктом спостережень стала торгівля, а предметом вчення – рух грошей і товарів між окремими країнами [8, с. 138]. Прихильники ж пізнього меркантилізму вбачали міру багатства держави у величині різниці між вартістю експортованих з країни та імпортованих у неї товарів.

На зміну поглядам меркантилістів, у XVIII ст. у Франції зароджується школа фізіократів (гр. *Phisis* – природа; *kratos* – влада, сила): Ф. Кене – “Економічна таблиця”) і А. Тюрго – “Роздуми про створення і розподіл багатств”. Економісти-фізіократи науково обґрунтували концепцію, відповідно до якої багатство суспільства створюється у сфері виробництва, а не обігу. Ф. Кене висунув теорію «природного порядку», у якій стверджував, що приватний інтерес не може відокремлюватися від інтересу суспільного [6, с. 11-12]. Теорії фізіократів породили доктрину “природної свободи” (“*laissez faire*” – фр. вираз – нехай кожний йде своїм шляхом), згідно якої уряд не повинен регулювати та контролювати приватні підприємства, бо вільна конкуренція якнайкраще враховує інтереси суспільства. На цих підвалинах сформувалася класична теорія регулювання (саморегулювання), яка в принципі заперечує будь-яке втручання держави в економіку [10, с. 12].

Становлення капіталізму у Західній Європі вимагало нових ідей, поглядів на роль та місце держави у системі економічних відносин, підприємці тяжіли до звільнення з-під опіки держави. У цьому ракурсі цікаво розглянути погляди англійського вченого У. Петті. У ранніх роботах економіста чітко простежуються меркантилістські погляди. Так У. Петті політичну економію трактував як “політичну анатомію” та навіть зробив спробу сформулювати перший нарис політичної анатомії [6, с. 55]. І незважаючи на те, що англійський економіст не сформулював свого чіткого бачення ролі та місця держави у економічних процесах, його дослідження дали поштовх та натхнення до цього наступним економістам-класикам.

У розвитку ідей класичної політичної економії вирішальну роль відіграли наукові трактати А. Сміта та Д. Рікардо. А. Сміт у праці “Дослідження про природу і причини багатства народів” наголосив на тому, що ринок є найкращим інструментом для забезпечення сталого економічного зростання та рівня стабільного суспільного добробуту. Домінуючою рисою праці А. Сміта стало обґрунтування необхідності обмеження ролі держави в економіці, оскільки особистий інтерес та конкурентна боротьба природно поєднують досягнення власної вигоди з реалізацією інтересів суспільства в цілому, а економіка, на його переконання, управляється “невидимою рукою” [6, с. 12]. Під цим регулятором він розумів свободу вибору сфери господарської діяльності, здорову конкуренцію, свободу підприємництва та інші свободи суспільної діяльності.

Д. Рікардо, як і А. Сміт, був прихильником ідеї “природної гармонії” та вважав, що у економіці діють об’єктивні та стихійні закони і забезпечують встановлення економічної рівноваги за умови невтручання держави. Англійський економіст наголошував на необхідності формування державної економічної політики для забезпечення розвитку виробничих сил суспільства.

Ідеї класиків знайшли продовження у працях економістів нової хвилі, зокрема – Ж. Б. Сея, Т. Р. Мальтуса, Дж. С. Міля (1806-1873 рр.) та ін. Так, Ж. Б. Сей запропонував формулювання «закону ринків» (пізніше – «закон Сея»), згідно якому будь-яка пропозиція породжує свій попит [12, с. 86]. Т. Р. Мальтус розглядав прибуток як головний рівноважний «пристрій» економіки. У головній праці Д. С. Міля „Основи політичної економії” (1848 р.) критикується застосування протекціонізму та будь-яке обмеження прав та свобод профспілок. Економіст чітко усвідомлює, що самотужки ринок не може вирішити багато проблем, переважно соціального характеру [13, с. 140].

Погляди класиків домінували до 30-х рр. XIX ст. Після економічної кризи 1825 р., яка “наглядно” проілюструвала недосконалість запропонованої теорії ринкового саморегулювання, ідеї А. Сміта та Д. Рікардо почали відходити на другий план. Саме у цей період набувають популярності ідеї наукового соціалізму К. Маркса та Ф. Енгельса. У основі теорії марксизму панували наступні ідеї: зміна ринкового самоврядування централізованим державним плануванням, ліквідація приватної власності та державний контроль засобів виробництва та його результатів. Яскравим прикладом практичного застосування теорій марксизму була економічна система Радянського Союзу. На початкових етапах відбувались значна структурна перебудова держави, швидке пристосування економічної системи до екстремальних умов функціонування, але вже через півстоліття адміністративно-командна система у “марксистсько-ленінському варіанті” вичерпала себе.

Вагомий внесок у розвиток теорії ринкової економіки зробили представники німецької історичної школи, а саме: Б. Гільдебранд, В. Рошер, К. Кніс, Ф. Ліст, згодом і – В. Зомбарт, Г. Шмоллер, К. Бюхер та ін. Вчені розуміли неминучість активної ролі держави у економічному житті, але водночас застерігали від можливих результатів цього втручання.

Наступним напрямом економічної науки, який у своїй ідеології схиляється до провідної ролі ринку, а не держави, є неокласицизм – пануюча ідеологія сучасної економічної науки. Засновником та основним розробником неокласичного напрямку в економічній науці вважають А. Маршалла. Представники даної школи займалися багатоаспектним аналізом регульованої ринкової економіки, використовуючи як інструмент економічні моделі.

“Синонімом” ринкової економічної системи можна вважати ліберальну модель, в основі якої закладені такі економічні явища і процеси як приватна власність на засоби виробництва, свобода вибору та гарантія прав і свобод підприємців. Найвідомішими виразниками даного економічного вчення XX століття прийнято вважати представників австрійської економічної школи – Л. фон Мізеса та Ф. Хайєка. Характерною рисою теорії лібералізму була критика соціалістичних поглядів.

Л. фон Мізес наголошує: “Нежиттєздатність усіляких схем соціалізму та централізованого планування визначена неможливістю будь-якого економічного розрахунку в умовах відсутності приватної власності на засоби виробництва, коли не існує ринкових цін, що оцінюють реальну участь різних факторів” [14, с. 91]. Учень і послідовник Мізеса, Ф. Хайєк у критиці соціалістичних поглядів стверджує про неможливість розвитку економічної системи без таких постулатів економіки як вільне ціноутворення, конкуренція, свобода вибору господарської діяльності та ін.

Питання ролі держави у економічних процесах представниками даної економічної течії обговорювались досить бурхливо. Так Л. фон Мізес якнайкращим варіантом бачить той, коли держава не втручається у діяльність ринку [14, с. 16], тим самим зводячи роль держави до функцій “паралізованого гравця”, який ніби і приймає участь у “економічній грі”, а вдяти

нічого не може. Менш категоричні погляди Ф. Хайєка з цього приводу: “держава, що втілює навмисно організовану та свідомо контрольовану владу, повинна становити тільки невелику частину значно більш місткого організму, який називається “суспільством”, забезпечуючи лиш тільки ту правову рамку, у межах якої вільне співробітництво людей мало би максимальний простір» [15, с. 41].

Своєрідною альтернативою розв’язання дискусійного питання місця та ролі держави у економічних процесах стало зародження такого напряму економічної думки як інституціоналізм, який відкидав як цілковите панування держави в економіці, так і домінування ринку. Сучасні науковці розглядають декілька періодів становлення та розвитку інституційної теорії. Представниками першого періоду вважають Дж. Гобсона, Дж. Коммонса, Т. Веблена, У. Гамільтона, У. Мітчела. Вони були прихильниками антикризового регулювання економіки та ведення ліберально-реформаційної соціальної політики. Новаторством даної школи став своєрідний синтез економіки, філософії, соціології, історії, психології та проведення досліджень на стиках цих наук.

Не слід забувати про роль Дж. М. Кейнса – ініціатора зародження антициклічного макроекономічного мислення. Вчений розкриває такі важливі питання грошової теорії як проблема валютного курсу та золотого стандарту, роль банківської сфери, політика центрального банку, механізм міжнародних розрахунків тощо. Запропонований “рецепт” підтримки зайнятості через фінансування суспільних робіт із державної казни як механізму державного регулювання, який постав основою американської антикризової політики, що полягала в глибинному державному втручанні у економіку, банківську та фінансову системи, трудові та соціальні відносини. Світове визнання Дж. М. Кейнсу принесла його головна праця “Загальна теорія зайнятості, процента і грошей” (1936) [18]. Саме кейнсіанству інкримінують перемогу над кризою 30-х років ХХ ст., що майже на півстоліття зробило вчення Дж. М. Кейнса флагманом економічної науки.

Проте вже у 70-х роках ХХ ст. почали проявлятися недоліки кейнсіанського “рецепту” виходу з кризи. Модель Дж. М. Кейнса проявляла стійкість виключно в умовах високих темпів зростання. Кейнсіанству не вдалося цілком витіснити неокласичну школу. Поступово почали поширюватись тенденції до згортання політики державного втручання у економічні процеси [6, с. 16]. Їх причинами слід вважати такі негативні економічні явища як зниження темпів продуктивності праці, спад ділової активності, зростання темпів інфляції та ін.

На перший план виступають неокласичні погляди саморегулювання економіки, зокрема монетаризм, теорія раціональних очікувань та ін.

Провідну роль у цей період відіграло вчення нобелівського лауреата Фрідмена-Хайєка. В його основу покладені принципи вільного ринку, а своєрідним виходом із кризової ситуації вважалось невтручання держави у економіку та панування вільного підприємництва. Так, М. Фрідмен значну роль відводив грошам, що перебували в обігу. Отже, вплив держави полягав у дотриманні щорічних темпів зростання грошової маси на рівні 3-5%. І навіть такі особливі сфери як освіта і медицина, на думку М. Фрідмена, найкраще функціонуватимуть у режимі саморегулювання. Економіст вважав, що прихід вільних ринкових відносин невідворотний, і значний вклад у їх побудову вносить інтернет-економіка [6, с. 17-18].

Еволюційним можна вважати поєднанням переваг неокейнсіанства і неолібералізму, що втілилось у формування поглядів “неокласичного синтезу”. Трохи згодом американський економіст, лауреат Нобелівської премії П. Самуельсон об’єднав “неокласичний синтез” А. Маршала – вчителя з теорією Дж. М. Кейнса – учня, у сфері державного регулювання у новий еволюційний напрямок економічної думки – “новий неокласичний синтез”.

Досить цікавою є система економічних стабілізаторів, розроблена П. Самуельсоном. Вона складається із стабілізаторів, притаманних ринковим саморегуляторам (попит, пропозиція, ціна, прибуток, відсоток тощо) та регульованих з боку держави (оподаткування, держзамовлення, інвестиції, субсидії та ін.).

Американський економіст Дж. Гелбрейт у своїй роботі “Економічні теорії і цілі суспільства” наголошував, що ринкова система повинна існувати поряд з плановою. Різниця між плановою і ринковою системами полягає не у прагненні позбутися обмежень ринку та знайти контроль над економічним середовищем, вона полягає в інструментах, за допомогою яких досягаються цілі, і в тому, наскільки успішними виявляються такі спроби [21].

Загострення кризи класичних і неокласичних поглядів у другій половині ХХ ст. як логічне продовження попередніх концепцій переросло у формування ідей неінституціоналізму. Його представниками дослідники вважають А. Алчіана, Г. Демсеца, Д. Норта, Дж. Б'юкенена, К. Менара, М. Олсона, О. Вільямса, Р. Коуза, Р. Познера, С. Пейовича, Т. Еггертсона та ін. Сучасний представник неінституціональних поглядів Д. Норт зазначає, що неокласична теорія, як і інші теорії з інструментарію соціальних наук, у даний час не можуть дати задовільного пояснення відмінностей у функціонуванні суспільств та економік як в окремо взятий момент часу, так і протягом певного періоду, тоді як розвиток теорії інституціональних змін являється необхідною умовою подальшого прогресу соціальних наук у цілому та економічної особливо [22, с. 6]. Основою сучасних економічних поглядів даної школи є вивчення економічних факторів залежно від інституціональних умов середовища, в якому вони функціонують.

Світова криза фінансових ринків, яка розпочалась у 1997 році у Таїланді та поширилась на всі континенти, дала поштовх для критичного переосмислення поглядів на теорію державного регулювання економічних процесів. У своїй книзі “Криза світового капіталізму” (1999) американський фінансист та інвестор Дж. Сорос стверджує, що під час фінансової кризи діє не маятниковий механізм, відновлюючи стан пропорційності складових економічної системи, а колесо, яке руйнує одну економіку за іншою. Тож фінансист пропонує створити нові фінансові інститути для забезпечення стабільності світової економіки [23], що поступово реалізується у подальшому.

Що стосується поглядів вітчизняних науковців на проблематику місця держави у економічній системі, то первинні уявлення на цю тему почали зароджуватись на початку ХІХ ст., проте більшої уваги варті напрацювання періоду другої половини ХІХ ст. – початку ХХ ст. Саме на цей період припадає зародження та розвиток капіталістичних відносин в Україні (яка входила на той час до складу Росії). Вже традиційними для того періоду можна вважати три гілки наукових поглядів: ідеї вільного ринку, погляди активної ролі держави у економіці та поєднання елементів поміркованого втручання держави у економічне життя суб'єктів господарювання в умовах ринкового саморегулювання [6, с. 27], що в цілому збігається із загальними тенденціями розвитку світової думки.

Найяскравішими захисниками ідей вільного ринку серед вітчизняних науковців прийнято вважати І.Вернадського, М.Бунге та Т.Степанова. Постать останнього розглядають як одного із родоначальників ідей класичної економічної теорії як в Україні, так і Росії [24, с. 196].

Погляди німецької історичної школи та марксизму у питаннях взаємодії держави та економіки поділяли такі науковці як В. Яроцький, І. Янжул, К. Воблий, М. Туган-Барановський, М. Соболев та ін. [6, с. 29].

Для прикладу О. Сайкевич у своїй праці про дослідження поглядів українських економістів на державне регулювання обстоює думку дослідників про вагомий вклад наших науковців у цій сфері [24, с. 202]. Хоча не всі поділяють ці погляди.

Сучасні теоретичні концепції ролі держави у економіці спрямовані на гармонійне поєднання найкращих елементів ринкового саморегулювання із “корегуючим” втручанням державних інституцій. Безперечно, науковцям України досить важко розробити власну цілісну систему поглядів на цю проблему, враховуючи досить малий досвід державності. У цьому випадку корисним може стати світовий досвід перемог та поразок у розробці даної проблематики з творчим врахуванням історичних, геополітичних, суспільних та економічних особливостей нашої країни.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Аналізуючи етапи розвитку економічного вчення, бачимо, що питання ролі держави у економічних відносинах завжди спричиняло жваву дискусію. Спостерігається ефект маятника панування теорій “за” і “проти” активного втручання держави у економічну сферу. Проблематика місця, ролі та функцій держави породжувала ряд суміжних, невід’ємних питань, зокрема про прибутковість сфер обігу та виробництва, суть та роль прибутку у економічній системі, процес вільного ціноутворення, саморегулювання ринків, ринкову рівновагу, циклічність та ін. Домінування тієї чи іншої теорії у певний період часу, на нашу думку, має ряд об’єктивних причин та обставин. Аналіз тенденції превалювання економічних поглядів на роль держави у економіці останнього століття дозволяє дійти висновку, що переломні моменти у зміні акцентів економічної політики відбувалися у періоди глобальних економічних криз. Саме гостра необхідність у подоланні таких негативних економічних явищ як перевиробництво, інфляція, безробіття, монополії, зубожіння народу та інше стають своєрідними каталізаторами еволюції економічних поглядів. Водночас, економічне життя ХХІ століття зазнає стрімких змін і трансформацій, що залишає питання ролі й обсягів, форм і методів державного регулювання відкритим і становить завдання подальших наукових досліджень у цьому напрямі.

Список використаних джерел

1. Белоус В.М., Ершова Т.В. История экономических учений. – Ростов н/Д : Феникс, 1999. – 544 с.
2. Біблія, кн. Буття, 41.
3. Артхашастра или наука политики. – М.; Л. : Изд-во АН СССР, 1959. – 793 С.
4. Всемирная история экономической мысли. В 6 т. / МГУ им. М.В. Ломоносова; Гл. ред.кол. : В.Н. Черковец (гл. ред.) и др. – М. : Мысль, 1987. – Т.1. – 606 с.
5. Сивоконь В.О. Історія економічних учень і розвиток економічної думки в Україні. – Х. : ХарРІ УАДУ “Магістр”, 2002. – 120 с.
6. Могильний О.М. Державне регулювання економіки / О. М. Могильний. – К. : Ін-т підготовки кадрів державної служби зайнятості України, 2006. – 490 с.
7. Сафронов С.А. Государство в экономической системе общества / Сафронов С.А. – Д. : Січ. – 1999. – 212 с.
8. Нуреев Р. Предпосылки новой экономической парадигмы: онтология и гносеология / Р. Нуреев // Вопросы экономики. – 1993. – №4. – С. 131-144.
9. Андрианов В. Эволюция основных концепций регулирования экономики (от теории меркантилизма до теории функциональных экономических систем) / В. Андрианов // Общество и экономика. – 2005. – №4. – С. 3-47.
10. Могильний О.М. Державне регулювання аграрного виробництва в період трансформації економіки / О.М. Могильний. – К. : ІАЕ УААН, 2002. – 430 с.
11. Соціальний розвиток України : сучасні трансформації та перспективи / [С.І. Бандур, Т.А. Заяць, В.І. Куценко, Л.Г. Богуш, О.О. Кучинська] / під ред. Б.М. Данилишина. – Черкаси : Брама-Україна, 2006. – 758 с.
12. Юхименко П. І. Історія економічних учень / П.І. Юхименко, П.М. Леоненко. – К. : Знання-Прес, 2002. – 514 с.
13. Желтов А. М. Государственное регулирование экономики / А.М. Желтов. – Нижний Новгород : Издательство Волго-Вятской академии государственной службы, 2000. – 157 с.
14. Мизес Л. Индивид, рынок и правовое государство. – СПб. : Пневма, 1999. – 196 с.
15. Хайек Ф. А. Индивидуализм и экономический порядок. – М. : Изограф, 2001. – 256 с.
16. Лопатинський Ю. М. Трансформація аграрного сектора: інституціональні засади / Ю. М. Лопатинський – Чернівці : Рута, 2006. – 344 с.

17. Селигмен Б. Основные течения современной экономической мысли: Пер. с англ. – М. : Прогресс, 1968. – 600 с.
18. Гриньова В.М., Новікова М.М. Державне регулювання економіки. – К. : Знання, 2008. – 398 с.
19. Довбенко М.В. Видатні незнайомці (Наукові ідеї, здобутки та життя економістів – лауреатів Нобелівської премії). — Івано-Франківськ, 1995. — 204 с.
20. Уистиян И.П. Самуэльсон о государственном регулировании экономики // Экономист. – 2001. – №7. – С. 96-93.
21. Лященко В.П. Государственное регулирование деятельности коммерческих организаций. – М. : Новый век, 2001. – 208 с.
22. Норт Д. Институциональные изменения: рамки анализа // Вопросы экономики. – 1997. – №3. – С.6-17.
23. Сорос Дж. Кризис мирового капитализма. Открытое общество в опасности. Пер. с англ. – М. : Инфра, 1999. – 262 с.
24. Сайкевич О.Д. Українські економісти другої половини ХІХ – початку ХХ ст. про необхідність та конкретні форми державного регулювання ринкової економіки // Історія народного господарства та економічної думки України. Міжвід. зб. наук. праць. – Вип. 31-32. – К., 2000. – С. 195-204.
25. Аграрная политика (Западная и Восточная Европа, Россия) / В.И.Назаренко / Под общей ред. В.И. Назаренка. – М. : ВНИИТЭИагропром. – 2000. – Ч.1. – С. 50–58.]
26. Віскузі В. Кіп. Економічна теорія регулювання та антимонопольна політика: Пер. з англ. / В. Кіп Віскузі, Джозеф Е. Гарингтон (мол.); Наук. ред. пер. та авт. передм. О. Колієвич. – К. : Вид-во Соломії Павличко “Основи”, 2004. – 1047 с.

Список джерел у транслітерації/References

1. Belous V.M., Ershova T.V. Istoriia ekonomicheskikh uchenii. – Rostov n/D : Feniks, 1999. – 544 s.
2. Biblia, kn. Buttia, 41.
3. Arthashastra ili nauka politiki. – М.; L. : Izd-vo AN SSSR, 1959. – 793 S.
4. Vsemirnaia istoriia ekonomicheskoy mysli. V 6 t. / MGU im. M.V. Lomonosova; Gl. red.kol. : V.N. Cherkovets (gl. red.) i dr. – М. : Mysl, 1987. – Т.1. – 606 s.
5. Syvokon V.O. Istoriia ekonomichnykh uchen i rozvytok ekonomichnoi dumky v Ukraini. – Kh. : KharRI UADU “Mahistr”, 2002. – 120 s.
6. Mohylnyi O.M. Derzhavne rehuliuвання ekonomiky / O. M. Mohylnyi. – К. : In-t pidhotovky kadriv derzhavnoi sluzhby zainiatosti Ukrainy, 2006. – 490 s.
7. Safronov S.A. Gosudarstvo v ekonomicheskoi sisteme obshchestva / Safronov S.A. – D. : SICh. – 1999. – 212 s.
8. Nureev R. Predposylki novoy ekonomicheskoi paradigmy: ontologii i gnoseologii / R. Nureiev // Voprosy ekonomiki. – 1993. – #4. – S. 131-144.
9. Andrianov V. Evoliutsiia osnovnykh kontseptsii regulirovaniia ekonomiki (ot teorii merkantilizma do teorii funktsionalnykh ekonomicheskikh sistem) / V. Andrianov // Obshchestvo i ekonomika. – 2005. – #4. – S. 3-47.
10. Mohylnyi O.M. Derzhavne rehuliuвання ahrarnoho vyrobnytstva v period transformatsii ekonomiky / O.M. Mohylnyi. – К. : IAE UAAN, 2002. – 430 s.
11. Sotsialnyi rozvytok Ukrainy : suchasni transformatsii ta perspektyvy / [S.I. Bandur, T.A. Zaiats, V.I. Kutsenko, L.H. Bohush, O.O. Kuchynska] / pid red. B.M. Danylyshyna. – Cherkasy : Brama-Ukraina, 2006. – 758 s.
12. Yukhymenko P. I. Istoriia ekonomichnykh uchen / P.I. Yukhymenko, P.M. Leonenko. – К. : Znannia-Pres, 2002. – 514 s.

13. Zheltov A. M. Gosudarstvennoie regulirovaniie ekonomiki / A.M. Zheltov. – Nizhni Novgorod : Izdatelstvo Volgo–Viatskoi akademii gosudarstvennoi sluzhby, 2000. – 157 s.
14. Mizes L. Individ, rynek i pravovoie gosudarstvo. – SPb. : Pnevma, 1999. – 196 s.
15. Hayek F. A. Individualizm i ekonomicheskii poriadok. – M. : Izograf, 2001. – 256 s.
16. Lopatynskiy Yu. M. Transformatsiia ahrarnoho sektora: instytutsionalni zasady / Iu. M. Lopatynskiy – Chernivtsi : Ruta, 2006. – 344 s.
17. Seligmen B. Osnovnyie techeniia sovremennoi ekonomicheskoi mysli: Per. s angl. – M. : Progress, 1968. – 600 s.
18. Hrynova V.M., Novikova M.M. Derzhavne rehuliuвання ekonomiky. – K. : Znannia, 2008. – 398 s.
19. Dovbenko M.V. Vydatni neznaiomtsi (Naukovi idei, zdobutky ta zhyttia ekonomistiv – laureativ Nobelivskoi premii). — Ivano-Frankivsk, 1995. — 204 s.
20. Uistiian I.P. Samuelson o gosudarstvennom regulirovanii ekonomiki // Ekonomist. – 2001. – #7. – S. 96-93.
21. Liashchenko V.P. Gosudarstvennoie regulirovaniie deiatelnosti kommercheskih organizatsii. – M. : Novyi vek, 2001. – 208 s.
22. Nort D. Instytuttsionalnye izmeneniia: ramki analiza // Voprosy ekonomiki. – 1997. – #3. – S.6-17.
23. Soros Dzh. Krizis mirovogo kapitalizma. Otkryitoe obshchestvo v opasnosti. Per. s angl. – M. : Infra, 1999. – 262 s.
24. Saikevych O.D. Ukrainski ekonomisty druhoi polovyny XIX – pochatku XX st. pro neobkhdnist ta konkretni formy derzhavnoho rehuliuвання rynkovoї ekonomiky // Istoriia narodnoho hospodarstva ta ekonomichnoi dumky Ukrainy. Mizhvid. zb. nauk. prats. – Vyp. 31-32. – K., 2000. – S. 195-204.
25. Ahrarnaia politika (Zapadnaia i Vostochnaia Yevropa, Rossiia) / V.Y.Nazarenko / Pod obshchei red. V.Y. Nazarenko. – M. : VNIITEYagroprom. – 2000. – Ch.1. – S. 50–58.]
26. Viskuzi V. Kip. Ekonomichna teoriia rehuliuвання ta antymonopolna polityka: Per. z anhl. / V. Kip Viskuzi, Dzhozef E. Harynhton (mol.); Nauk. red. per. ta avt. peredm. O. Koliievych. – K. : Vyd-vo Solomii Pavlychko “Osnovy”, 2004. – 1047 s.

АННОТАЦИЯ

ИСТОРИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ СТАНОВЛЕНИЯ И РАЗВИТИЯ МЕТОДОЛОГИЧЕСКИХ ОСНОВ ГОСУДАРСТВЕННОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ ЭКОНОМИКИ

**ЛОПАТИНСКИЙ Юрий Михайлович, д.э.н., профессор,
заведующий кафедрой экономики предприятия и управления персоналом
КИНДЗЕРСКИЙ Виталий Владимирович, аспирант
Черновицкий национальный университет имени Юрия Федьковича**

Определены исторические аспекты становления и развития методологических основ государственного регулирования экономики как институциональной системы обеспечения взаимодействия экономических агентов, прежде всего производителей и потребителей общественных благ. Дана характеристика концепциям и методологическим постулатам организации-осуществления регуляторной политики государства в экономике с позиции определения разной ее роли в данном процессе в зависимости от историко-эволюционной эпохи экономического бытия, а также в контексте теорий и научных трактатов относительно государственного регулирования, которые спозиционированы разными

исследователями. Исследовательское внимание не обошло и исторических аспектов организационно-прохождения процесса становления государства как системы, а также механизма – проводника регуляторной политики влияния на экономических агентов, социально-хозяйственные процессы, мотивы их осуществления, конкурентные условия хозяйствования, предпринимательскую инициативу и др. Охарактеризована роль государства как общеэкономического института в процессе становления рыночной предпринимательской среды, а также развития конкуренции. Дана характеристика наиболее известным теориям государственного регулирования экономики, а также показаны позиции и научные постулаты, определена роль определенных исследователей в формировании теории, а также методологии государственного регулирования экономики. Сакцентировано внимание на сравнении моделей государственного регулирования экономики, а также определены его сущностно-функциональные параметры в контексте глобализации, что фундаментально влияет на приоритеты и задания государства в системе упорядочения хозяйственных, социальных, рыночных, финансово-экономических и других отношений. Представлена собственная авторская позиция относительно оценки сильных и слабых сторон государственного регулирования экономики через сравнение теперешнего и прошлого в науке об управлении социально-экономическими процессами в обществе, а также оценку теорий, концепций, практики регуляторных государственных упорядочений.

Ключевые слова: регулирование, экономика, государство, регуляторная политика, экономические агенты, теория, методология, социально-экономические процессы.

ANNOTATION

HISTORICAL ASPECTS OF FORMATION AND DEVELOPMENT OF METHODOLOGICAL BASES OF STATE REGULATION OF ECONOMY

LOPATINSKII Yuri, PhD, Professor

Head of the department of business economics and human resource management

KINDZERSKY Vitaliy, graduate student

Chernivtsi National university named after Yuri Fedkovych

Historical aspects of the formation and development of methodological principles of state regulation of the economy as an institutional system of economic agents interaction, including producers and consumers of public goods are clarified. The characteristic of the best-known concepts and methodological postulates of implement of regulatory policy in the economy from different positions of its role recognition in this process, depending on the historical and evolutionary period of economic life, and in the context of theories and scientific treatises on government regulation determined by scientists is given. The research attention is paid to the historical process of formation of the state as a system and mechanism of conducting of regulatory policy of impacts on economic agents and the social and economic processes, motives, competitive economic conditions, business initiative, etc. The role of the state as the general economic institution in the process of market business environment and competition is determined. The most famous theory of state regulation of the economy and positions and scientific postulates are

characterized and the role of some researchers in theory and methodology of state regulation of the economy formation is defined. Attention on modern models of economy state regulation comparing is focused, as well as functional features in the context of globalization, which fundamentally affects the priorities and objectives of the state in ordering system of economic, social, market, financial, economic and other relations are determined. Author's own position to assess the strengths and weaknesses of state regulation of the economy by comparing the present and past in the science of management of social and economic processes in society, as well as evaluating theories, concepts and practices of government regulatory arrangement is offered.

Keywords: regulation, economics, government, regulatory politika, economic agents, teoriya, methodology, sotsialno-ekonomicheskie processes.

Інформація про авторів

ЛОПАТИНСЬКИЙ Юрій Михайлович – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри економіки підприємства і управління персоналом, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича (58000, м. Чернівці, вул. Кафедральна, 2, e-mail: y.lopatynskyi@chnu.edu.ua)

КІНДЗЕРСЬКИЙ Віталій Володимирович – аспірант, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича (58000, м. Чернівці, вул. Кафедральна, 2, e-mail: y.lopatynskyi@chnu.edu.ua)

ЛОПАТИНСКИЙ Юрий Михайлович – доктор экономических наук, профессор, заведующий кафедрой экономики предприятия и управления персоналом, Черновицкий национальный университет имени Юрия Федьковича (58000, г. Черновцы, ул. Кафедральная, 2, e-mail: y.lopatynskyi@chnu.edu.ua)

КИНДЗЕРСКИЙ Виталий Владимирович – аспирант, Черновицкий национальный университет имени Юрия Федьковича (58000, г. Черновцы, ул. Кафедральная, 2, e-mail: y.lopatynskyi@chnu.edu.ua)

LOPATYNSKYI Yuriy - Doctor of Economic Sciences, professor, Head of the Department of Business Economics and Human Resource Management, Chernivtsi National University named after Yuriy Fedkovych (58000 Chernivtsi, Kafedralnaya Str. 2, e-mail: y.lopatynskyi@chnu.edu.ua)

KINDZERSKYI Vitaliy – graduate student, Chernivtsi National University named after Yuriy Fedkovych (58000 Chernivtsi, Kafedralnaya Str. 2, e-mail: y.lopatynskyi@chnu.edu.ua)

Стаття надійшла до редакції 12 березня 2015 року